

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

3. Шульга А.М., Міненко О.Д. Прикладні аспекти застосування ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Вип. 34(1). С. 90–105. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.06>

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
ННЕКІ Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННЕКІ Національної
академії внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Однією з головних ознак цивілізованої держави є забезпечення екологічної безпеки країни. Вона є компонентом національної безпеки, визначає ступінь захищеності людини, суспільства, є таким станом навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Природне середовище нашої держави є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Вторгнення країни агресора на Україну призвело до жакливих наслідків: систематичні руйнування й атаки на промисловість, захоплення атомної станції, затоплення шахт, руйнування ландшафтів та екосистеми, поширення отруйних речовин, руйнування очисних споруд, дамб, мереж водопостачання, забруднення повітря, річок, ставків, озер та

морів, розповсюдження нафтопродуктів та вибухових речовин, знищення заповідних територій, загибель тварин, птахів та чимало інших факторів є стійкими, поширеними і масштабними процесами, що вкрай негативно відображаються на стані довкілля, та відповідно на якості життя людей.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, за попередніми підрахунками, станом на 1 березня 2025 року агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв. км, що становить значну площі природно-заповідного фонду України.

Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн гектарів, що являє собою мережу природоохоронних територій, створених задля збереження видів та оселищ, що потребують охорони на загальноєвропейському рівні, але розташовані в країнах, які не є членами ЄС.

Постраждали біосферні заповідники, національні парки (наприклад, «Святі Гори», «Білобережжя Святослава»), а також водно-болотні угіддя міжнародного значення. Усе це середовища існування для тисяч видів рослин і тварин. Ці території мають важливу роль для захисту біорізноманіття та збереження клімату. Ареали деяких рідкісних і ендемічних видів і оселищ опинилися в зоні активних бойових дій, що загрожує їхньому існуванню, наприклад це цілинні нерозорані степи, крейдяні схили на Донеччині, приморські оселища у південних областях, болота на півночі. Унаслідок бойових дій на сьогодні частина лісів у Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях наразі перебуває в окупації. На деокупованих територіях знаходиться значна, на сьогодні достовірно невідома, кількість залишків нерозірваних вибухонебезпечних предметів та їх решток. Також російські війська, знищили повністю понад 24000 гектарів лісів.

Так, у ніч на 5 жовтня 2025 року противник завдав комбінованого удару по території України із застосуванням ударних БпЛА, ракет повітряного, морського та наземного базування. Повітряні сили ЗСУ виявили 549 засобів повітряного нападу, із них 496 ударних БпЛА типу Shahed, 2 аеробалістичних ракет Х-47М2 «Кинджал», 42 крилатих ракети Х-101/Іскандер-К, 9 крилатих ракет «Калібр» Зафіксовано прямі влучання 8 ракет та 57 ударних БпЛА на 20 локаціях.

Ворог атакує як цивільні об'єкти, так і військову інфраструктуру. Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук: чадний газ (CO), вуглекислий газ (CO₂), водяна пара (H₂O), бурий газ (NO), закис азоту (N₂O), діоксид азоту (NO₂), формальдегід (CH₂O), пари ціанистої кислоти (HCN), азот (N₂), а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції.

Під час вибуху всі речовини проходять повне окиснення, а продукти хімічної реакції вивільняються в атмосферу. Основні з них – вуглекислий газ і водяна пара – не є токсичними, а шкідливі в контексті зміни клімату, оскільки обидва є парниковими газами. В атмосфері оксиди сірки та азоту можуть спричинити кислотні дощі, які змінюють якість ґрунту, можуть викликати опіки рослин, до яких особливо чутливими є хвойні рослини. Ці речовини, потрапляючи до ґрунту, мігрують до ґрунтових вод і в результаті потрапляють до харчових ланцюгів, впливаючи як на тварин, так і людей.

В Україні внаслідок війни, за різними оцінками, не використовується понад 5 млн гектарів орних земель. За приблизними оцінками науковців, внаслідок воєнних дій постраждали близько третини площ вирощування зернових.

Війська агресора атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення отруйних речовин у море. Питна вода в Україні є однією з мішеней окупантів. Російські війська наразі:

– забруднюють водойми, обстрілюючи підприємства і склади поблизу водних об'єктів, що призводить до витоків небезпечних речовин;

– позбавляють можливості проводити очищення, руйнуючи очисні споруди.

17 травня 2022 року регіональна директор з надзвичайних ситуацій ВООЗ Доріт Ніцан заявила, «що через зруйновану систему водопостачання в Маріуполі можливе поширення інфекційних захворювань, зокрема холери». Усі ці дії завдають непоправної шкоди водним екосистемам і впливають на життя та здоров'я людей.

Унаслідок окупації території ЧАЕС, Україна тимчасово втратила контроль над радіаційно небезпечними об'єктами, розташованими в Чорнобильській зоні відчуження, а саме над

новим безпечним конфайнментом та об'єктом «Укриття»; сховищами відпрацьованого ядерного палива; заводами з переробки рідких радіоактивних відходів. У результаті пересування російської бронетехніки територією зони відчуження було знято верхній шар землі на території розміщення радіоактивних відходів, що спричинило підвищення рівня радіаційного фону (24-25 лютого 2022 р. – до 7,6 разів).

На території найбільшої в Європі Запорізької АЕС, на майданчику біля першого енергоблоку, солдати держави – терориста 14 березня здійснювали підриви використаних боєприпасів, що не розірвалися під час штурму станції 4 березня 2022 року. В результаті цього сталася пожежа в адміністративній будівлі електростанції. Хоча на даний момент у зоні бойових дій залишається лише Запорізька АЕС, ризик повторення вказаних ситуацій або виникнення нових, не менш загрозливих, залишається високим.

Не дарма навколишнє середовище називають «мовчазною жертвою конфліктів». Але аналітики вже характеризують нинішній конфлікт поняттям «екоцид». Стаття 441 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за вчинення екоциду. Це означає навмисне руйнування довкілля, яке може спричинити екологічну катастрофу – фактично, використання природи в якості зброї. Подібні дії під час військового конфлікту заборонені. Але від початку повномасштабного вторгнення, було зафіксовано чимало дій військ агресора, які відповідають визначенню екоцид. Від захоплення АЕС та спалення лісів поблизу Чорнобиля, до підриву нафтобаз і сховища аміаку після невдалого штурму Сум.

Може здатися, що говорити про екологію під час активних бойових дій, коли щодня вмирають сотні людей – невчасно. Але екологи, експерти з міжнародного права з цим не згодні. Ведення екологічної війни – це намагання знищити майбутнє людей і здатність країни відновитися.

6 червня 2023 року російські окупанти вдалися до підриву Каховської ГЕС чергового акту екоциду, котрий загрожує безпрецедентними екологічним наслідкам для півдня України і цілого Чорноморського регіону.

Держава-терорист, окрім екологічного законодавства України, грубо порушує Міжнародну конвенцію ЄК ООН «Про охорону та використання міжнародних водотоків та міжнародних озер», Закон України «Про приєднання до Конвенції ЄК ООН

про транскордонний вплив промислових аварій», Конвенцію про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської конвенції). Згідно з оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, збитки природним ресурсам від бойових дій в Україні включають масштабне забруднення повітря, води та ґрунтів, знищення лісів, загибель тварин та знищення місць їх проживання. Наслідки включають втрату цінних екосистем, руйнування біорізноманіття та значні економічні збитки, що за оцінками становлять трильйони гривень або десятки мільярдів доларів.

Загальна сума завданих російськими військами збитків залишається невідомою, проте її остаточне встановлення буде вкрай необхідним для відшкодування збитків довкіллю за рахунок країни-агресора. Такі злочинні дії російських військових безумовно та цілком підпадають під кримінально-правову кваліфікацію воєнного злочину відповідно Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

Сьогодні, залишається дуже важливою мобілізована активність державних органів та установ, громадянського суспільства та екологічного комітету Верховної Ради України для виявлення, фіксації та документування спричиненої шкоди довкіллю.

Басюк Лариса Олександрівна,
доцент кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗАГИБЛИХ УНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України спричинила численні людські втрати серед військовослужбовців та цивільного населення. Унаслідок бойових дій, масових руйнувань, пожеж, вибухів та інших деструктивних факторів значна частина тіл загиблих зазнає суттєвих пошкоджень, що ускладнює або робить неможливим їх візуальне впізнання.

У таких умовах особливого значення набуває ідентифікація осіб із застосуванням криміналістичних методів. Її результати мають важливе значення як для встановлення істини у